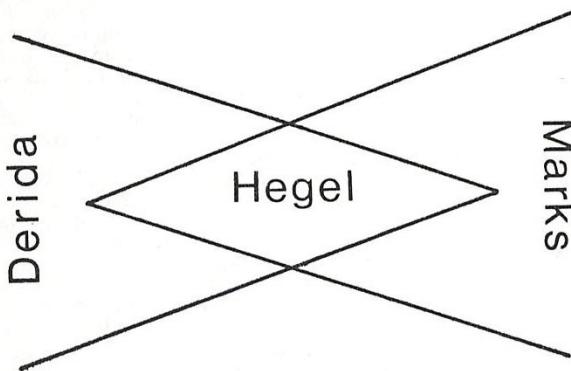

u dekonstrukciji put suprotan putu razlike. »Ako bi postojala neka definicija razlike, ona bi bila upravo granica, prelom, destruktiva Hegelovog uličanja svuda gde ono operiše« (Pozicije, str. 55). Jasno je, rad razlike je uvek konfrontiran sa Hegelovom dijalektikom.

Dekonstrukcija se odvija unutar Hegelovog teksta na jedan poseban način, i to time što se ne svodi samo na ravan koncepta, pojmove, kategorija, već se plete poput čitave mreže metafora. Naime, među prvim tačkama dnevnog reda dekonstrukcije stoji Hegelova metaforičnost koja čitanju njegovog teksta služi svojevrsno teorijsko lutanje. Toj metaforičnosti pripada produktivni smisao u dekonstrukciji i dekonstruktivan u zatvorenom sistemu mišljenja kakav je Hegelov. Za to je dovoljno setiti se Lenjinovog digrafskog čitanja koje bi da funkcioniše kao »materijalistički kontra-teks« (Kr. Gliksman) obrtanja Hegelove dijalektike »na noge«, njenog prizemljenje. I Derida, isto tako, uzima Hegela kao *natpis*, kao pre-teks za svoj sopstveni tekst. Producija Deridinog teksta funkcioniše poput Lenjinovog, sa razlikom što prvi nikada ne naglašava materijalistički okret »s glave na noge«. Iстичанje kojeg se on poduhvata, to je razaranje motiva homogenosti (motiv koji je »bez izuzetka teološki motiv«). *Opšta ekonomija* koju je Derida pokušao da očita u svom tekstu o Bataju govori baš o srazmeri, u toj opštoj ekonomiji, u kojoj materija označava radikalnu drugotnost, heterogenost. Utoliko se i za Deridin tekst može reći da je *materijalistički* na onaj način na koji se on susreće sa Marksom, Lenjinom ili Engelsom tekstrom kao nehomogenom kritikom hegemonicke Hegelove dijalektike misli. Heterogena metaforika materijalističkog teksta razgrađuje onu homogenu Hegelovog. Tu je isto mesto »logocentrizma«, kod Derida, i »idealizma«, kod Marks i Lenjina, spram Hegela. U toj tački izbjiga i sva bliskost, identitet/razlika, Deridine dekonstrukcije sa svim poduhvatima, među kojima se posebno ističe marksistički, koji su poduzeti protiv Hegelove dijalektike spekulacije. U toj tački kao na raskršcu se potpuno obelodanjuje iluzija filozofije o samoj sebi kao pravom predmetu marksističke kritike. »Sistematska forma istine proizvodi ideologiju«, reći će Engels u *Anti-Diringu*. Ulkako, »racionalno jezgro« Hegelove dijalektike je na udaru kaša marksističke kritike tako Deridine dekonstrukcije. Utoliko je daleko od tačnosti pomisao da iškustvo dekonstrukcije odlaže ili čak poriče iškustva materijalističke koncepcije istorije (filozofije, na primer). Imajući na umu odsudan značaj *natpisa* kao vodilje Deridinog teksta, dovoljno je navesti da se obiman »predgovor« Kondjajkovom *Eseju o poreklu ljudskih saznanja* (Pariz, 1973) sa naslovom *Arheologija frivilnog* Deridi kao pre-teks koji razmešta teks »predgovora« služi odgovarajući odlomak iz Marksog *Priloga istoriji francuskog materijalizma*. Isto tako, pretvaranje razlike u protivurečnost, kako se to zbiva u Hegelovoj dijalektici, čemu se suprotnstavlja Deridina dekonstrukcija iziskujući mišljenje same razlike, nalazi svog preanca u marksističkoj kritici (Lenjin, u prvom redu) kada ova da bi mislila *pojam u procesu* pokazuje kako se »minimalna dijalektička situacija« (u smislu u kojem se materijalistička dijalektika ne iscrpljuje u obrnutu figura Hegelove dijalektike) javlja kao ne-jednakost u protivurečnosti, dakle kao razlika. Konačno, može se reći da je marksistička kritika Hegelove dijalektike potez istinskog rasredištenja područja filozofije. A to rasredištenje određuje i igru razlike koje razmeđuju Deridine radeve, radeve nekonstruktora. Dekonstrukcija nanosi neisceljivu ozledu »podeli intelektualnog rada« (Engels), razvrstavanju tekstova po žanrovima, podeli nauka o čovjeku. Nesvodljiva razlika probija logocentrički krug iškona, istine, sistema, pojma, dijalektike u Hegelovoj verziji. Materijalistička teorija teksta briše klasičnu, metafizičku retoriku. Dekonstrukcija udara na »regionalne ontologije«, na pozitivizam i formalizam koji se komplementiraju u takvoj »ograničenoj ekonomiji«. Iako je Marks svoju knjižnicu političke ekonomije sazdao na odbacivanju čisto ekonomskog, onog »regionalnog«, tada je za marksistu i savremenu sudbinu marksističke kritike od neprocenjivog značaja posao što ga dekonstrukcijom izvršava Žak Derida. Razgradnja i knjižnica prodiru jedna u drugu zatvarajući dvostruki front oko Hegelove dijalektike.

I tako dalje.

vojislav m ilić

HOMOGENO FORMIRAN POETSKI SVET JOVANA PAVLOVSKOG

Strukture pevanja i mišljenja prvih tekstova Jovana Pavlovske saglašavale su se (u jednom vidu i stepenu) sa strukturama pevanja i mišljenja štiva moderne makedonske književne škole, mada autor *Avgusta* (1962) nije bio potpisnik Radovan Pavlovske — Đuzelovog Manifesta (»Polja«, 1960).

Neobavezani, međutim, prema određenoj poetici (koja je već apriori i dosta brzo počela da preti programom i manjim, pri-nudom zatvorenom sistemu estetskih normativnih), Jovan Pavlovske je gradio svoj stih, ipak, slobodno, antikulišući poetski jezik impulsima sopstvenog senzibilite i sopstvenog »duhovnog« vremena, potrebama svoje sintakse i slike. Distinktivni faktori ustrojavali su se unutar nametnute i izabrane tematske i intonacijske oblasti, u slojevima metaforičko-metonijskog kondenzovanja i funkcionisanja odnosa lirske melanolholije i meditacije. Sa nadom, ne i rizikom, traganja u rudimentu stvaralačkog osećanja poezija Pavlovske se potom svojevrsno osvedočila zbirkama *Medeja* (1969) i *Identiteti* (1974), uvek iznova otvarajući svoje prostore i potrebe za uvek novije doživljaje pejzaža, ljubavi, vremena, mita, tragizma, egzistencijalne game i stvaralačkog čina. Stavka u manifestu *EPSKO na glasanje* »napolju je pesma, unutra je samo pevanje« u ovoj prozodiji je relevantna i sasvim potvrđena.

Traganje za prostorom — »Avgust«

Semantički i emotivni prostor *Avgusta*, ispunjen blagim banalijama »voda izraslih kao svetlost« i »trava »zelenih zamki« sa žilama nastavljenim u nama »zavezanim govorom«, prividno se ispunjava elementom spojokštva, kao stavom mudrosti i kvalitetom jednostavnosti, kao empirijom stilta (»Minna i topla loviš mi reč uzbudljivim jednostavnostima«).

Bojom pun i intiom raspršenim eksterijer poezije *Avgust* dodiruje jedno svoje i svojevrsno »visoko podne«, kao aspekt i intenzitet, inače sav skupljen »u minijsaturne opservacije pejzaža«, a pripremljen da traga u sumnji i nadi čovjekovog »jeste«, mada je u osnovnoj zamisi građenja slika predela »horizontalna«.

Aktuelna egzistencija pesnika-čovjeka priznaje tu sopstveno »biti« u onoj meri u kojoj dopušta sama potreba i svest ove poezije. Imaginacija jezika *Avgusta* obaveštava da stvarna, vremenska istorija nema sve svoje identitete. »Jeste« pejzaža i »jeste« čovjeka kao korelaciju uglavnom se javljaju, pretežno se javljaju, kao unutrašnja implikacija teksta. Već je i pisano da ova poezija »malih senzacija« u kontaktu sa pejzažom i poeziji »sitnih otkrivanja ustreptale intime« očigledno i verno otkriva »brajnost jedne više simbolike prirode u zagrljaju vremena«. Raspon i dubina predela i misli, ili predela i vremena, odredi se i ikonikretnom lokacijom-simbolom: »i novo tetovo i strašni stobi / presecaju me mali... i, »bolestan boljem na stotini strana«, ali ređe.

U svojoj meri i u svom vidu destruktuirana slika odaje i dinamičke i tonske kvalitete opisa: »U levoj nozi vam se odmaravaju, u rukama juni započinje. / Svalki pokušaj bekstva završava po jedan zviždak vetra«. Jer taj mali predeo poezije Pavlovske jeste — i prema priznanju njenog stiha: »velika zemlja koja zna da se produži gustim udarima večernjim i da nigde ne okonča«, pa se ne može lako ni izići iz nje kao realiteta. Naredne zbirke *Medeja* i *Identiteti* tragaće posebno za tim »još ne« čak sa dovoljnom verom u strast, latencije i identitet vremenske istorije, a i nadempirijskim instrumentarijumom u većoj primeni.

Poezija *Avgust* najpre ume da započne tamno gde se nešto završava u semantici prirode, pa dolazi da to osvedoči sobom

kao impresijom-mišlju. Pavlovski tada pravi najuverljivije kplete svoje kontemplacije.

Otvarami se, potom, za procese i dogadanja »već-da«, zbirka Avgust je provocirala svoj stih i novim otkrivalačkim pnutima i u tom svetu nadolazećih »malih« stvari života pripremala lažnu paletu svojih molskih tonova: »Odsustvo ptica znači / pokret neki mali što negde treba da poče«. Označavajući je kao poveziju gradenju »između sećanja i zaborava«, sa nezavršenim predmetima i utiscima, u nestabilnim i prilično zamaglim slikama, Vlada Urošević je dobro vidi pri zaklanjanju detalja slike »u skrivalice i male obmane...«, bez poente, bez končnosti, čak i bez naslova samih pesama, što je čini otvorenu za datost i korespondenciju.

Koloritni opis predela avgustovske rasvete i klime nije iznudio graditelju ove prozodije intonaciju ditiramba, niti je sunce diobilo funkciju simboličkog znaka (frekventniji simboli su: ptica, koža, kora, voda, trava, zelena boja). Letnji pejzaž otpočet »čelom reke«, praćen »bellim vjetrom« i završavan pozlaćenim dana, već i ne može poikupiti i osmisli tamne tone. Deskripcija Avgusta, upravo u pasažima dekodiranja simbola, zatamni fon osnovne slike doživljajem otuđenja čoveka, njegove sudibinske »bačenosti«, ali i to nije pravilo crnu pozadinu sentimenta. To izaziva samo »plač tih«, zbumjenost i nemir. I pri direktnijem prenosu materijalnih slike i pri objašnjavanju misaonih inverzija Pavlovski neutralizuje intenzite.

Pejzažna neposrednost Avgusta, međutim, isto nenametljivo otkriva radikalne emocionalne i idejne dileme i konflikte u psihokozmosu čoveka. Tu ova poezija najbolje »radi«, mada na isti način sublimno promoviše čin traganja »za egzistencijalnim smislim kroz smisao egzistencijalne sumnje«. Upravo tako je označila i fenomen otuđenja najpre u ovim ranijim postavljanjima, što, u principu, može voditi i pesimističkom umetničkom iskustvu.

Indignacija je skoro usputna, a tema-žed prisutna, i predlaže kratko zadražavanje na stilu »Poljske ptice kruže okolo vaše praznine što traje«. Simboli-entiteti pustinja, bezdan, bunar, jazbina, praznina, bela dolina (od Ničea, od filozofije egzistencijalizma i apsurd-a otvoreni tako široko i obilato za savremenу literaturu) razradivani su, korišćeni i u makedonskom modernom književnom korpusu (posebno u romanu) ne sa podjednakim uspehom i rezultatom, ali su te strukture dale mogućnosti za psihološki i umetnički kompleksnija uobličavanja. »Privataciju neograničenost čoveka i njegovih mogućnosti kao prirodnu okolnost, mi moramo prigrli i pustinju, upravo sve one praznine koje naš zalet van svih granica i ograničavanja ostavlja iza sebe neosvojene i »neočovečene« — formulisao je savremenik Pavlovskog, pesnik i eseist Bogomil Đuzel. Radilo bi se o tome da se približi »pustinja« u nama i oko nas ne »kao Sodoma i Gomora« niti kao »nedostojna reč naše čovečnosti«, već kao svet-kategorija za preispitivanje naše svesnosti i hrabrosti, kao svet-princip koji nas blagovremeno opominje pred opasnošću straha i pada svojom (po Kamiju) »lucidnom svetlošću«. Pustinja, koja goni i na pronalaženje plodnih oaza (u predelu Avgusta prigrljena je voda i zelenilo) postaje pretpostavka čovekovog energetizma sa težnjom ispunjavanja valkušnu otuđenja smislim humanosti. Većita pustinja i većito »angažovanje« u njoj! U ovoj poeziji Jovana Pavlovskog, u kojoj je svet stvari i simbola uspostavljan brižljivim izborom, tema-motiv »praznina što traje« je, otud, vanredno funkcionalna, karakteristična za intelektualnu elevaciju teksta pejzažnog rasprostiranja i sažimanja.

Zbirka Avgust, sa predelom-intuumom na osnovnom planu najbliže je estetici »vanvremenske« odnosno »svevremenske« poezije, mada prostor-medijum nije posve apstraktan. Živiji je utisak osećanja fizičkog vremena (u relaciji $t^o - t^r$) u vrednosti poetskog simbola. Imaginarno i struji prostorom Avgusta ne determinišući ga samo sobom, mada je tu uvek čovek-pesnik identifikovan sa konkretnim predmetima-elementima zahvaćenog ambijentalnosti-prirode. Pri strukturiranju motivacijskih sistema ove svoje poezije, Jovan Pavlovski, tako, prostor svog viđenja i »jezika« drži otvorenim za polivalentniju emisiju opisa-monologa. Ovo je, očigledno, postupak kompromisne kopulacije dveju kategorijalnih stvari, a on je u knjizi stihova Avgust doveo do neobmanjivog estetskog učinka. Slična je stvar i sa zbirkom Medeja. U Identitetima, pak, taj odnos vreme: prostor, zapravo pojam t , biće doobre mere istorijski koncipiran i ograđen (»Od-Do« — kako jednim drugim povodom formuliše Đ. Stardelov), u službi posebnog oblika umetničkog transponovanja psihološkog i intelektualnog konstinenta.

Stvaralačko opredeljenje poezije Jovana Pavlovskog je pre-vashodno estetsko. Pejzaži Avgusta odaju čist vizuelni rečnik o značenju lepog i nežnog, uz punu prozračnost boje. Čulni podatci sa neposrednim je osloncem na utisano emotivnost likovnog umetnika, ipak očaranog koloritnošću predela: »Neki kratek / grom pogada me u govor i reč svaka pretvara ga u nešto lepo, kao trava i vazduh.« Osećanje lirskega štümunga nije sakriveno: »Od mene ostaje samo tanko pevanje ptice«. Međutim, i crtež i akvarel Pavlovskog »čitaju« i haos i pobune miljea, analogije i opozitnosti njegovih elemenata, hvataju podjednako i njihove enigme i njihova pitanja. Izmenjena stajališta poremete često srazmere i perspektive i dovedu do čarolija ili nedoumica oblike. Slikarstvo ovog pesnika radilo je, u stvari, sa složenijim sistemom znakova. Asocijacije iz izvora imaginativnih, podsvetnih slojeva ne začašnjavaju, pa su metaforičke realizacije sa uverljivim valerom inovacije i impresivnosti.

I uopšte, Jovan Pavlovski je još u zbirci Avgust pokazao odličan smisao za izbor i raspored detalja i znakova svojih slika, za kondenzovanje izraza i tona. Sastavni su držani na meri i intimizam i retoričnost, i referencijsalnost i metafizika. Svet Avgusta (u koji se još nije uselila Medeja) je koherenčan, mada i nedefiniran, bez strasti osećanja, mada unutrašnje pregnantan. Poetska ekspresija, sa naklonosću ka narativno-lirskoj emisiji i ostaje konstanta ovog pesništva u celini. Saglasnost pri-povednog toka (koji informaciju čini simultanom) i kontemplativnog izražaja (koji regira lirska rasprostiranja) je saradnički verna. Priroda odnosa i funkcija osnovnog lirizovanog toka i sloja-infiltreta »blage ironije prema nežnosti« pri evociranju jednog »bivšeg« sentimentalizma (upravo — uloga tog odnosa) imala bi se, ipak, posebno, i preciznije, utvrđiti.

Mitska projekcija — »Medeja«

Zbirka stihova Medeja, zadržavajući prirodno i voljno svet i ekspresiju zbirke Avgust, razgranjava i produbljuje i tematske i stilске aspekte i vrednosti. Konkretni, urbani pejzaž rođenog grada Tetova, transcendentan kao određeniji mikrokosmos, »naseljen« je sad zahvalno jednom tako vernom Medejom i jednim tako strasnim nemirom (»Eto, dolaziš u zemlju tuđu, u tuđi kraj usamljenosti. / Misliš: sve počinje iz početka, zato što sâm bol nov je... /, glas tuđi i nepoznat, kao trube u magli, / kao izazivanje mladića: svetlo i gromko pristizanje ljubavi! ... Ostaješ da bi zaboravila, da bi mirovala, / kao što miruje ptica u klasiju, savest zla kao što miruje, kao što miruje istoriju za pobednike...«). Intenzivniji impulsi doživljaja i boje koji pristižu jeziku Pavlovskog prave puniji tekst i kontekst, a mitska evolucija dobro kuša nosivost epske podloge za opštiju, egzistencijalni entitet.

»Domaća« Medeja, koja tako stvarno i provokativno prolazi ulicama ove poezije kao primamljiva tajna, san i lepota (»S tobom sam, ipak, jer slab sam da se odrekнем onog / što je moja istorija, moj zakonik, moja bolest... / Čuj, glas ti se iz daljine čuje, / kao muzika odavno zaboravljena, koja podseća na pomeranje sveta, kao čarobna čuda...«), ali i kao ugашena strast i obmana (»Pogledaj dobro, Medeja: bolesti te u korak prate, jer si vrelo njihova i nada koja ih osvežava... / I kako da te ostavim samu, starice ljubavi, / sada kada zaboravljena si, dostojno zaboravljena od svijetu...«) dokučuju antičku Medeju u nekoliko tragičnih znakova čovekovog zanosa i razočaranja.

Utvrđujući (»uz pitanja životno evidentnih«) »jednu izgubljenu ljubav i jednu krivicu« kao lajtmotiv ove knjige poezije, Miodrag Drugovac pravi saodnos između antičke Medeje i tetovske Medeje, one mitske i ove Jovanove, sa zajedničkim, nijihovim osećanjem »bespomoćnosti pred svetom«, zajedničkom sudsbinom »neostvarenih snova, ne malo zaboravljenih, pa i okažanih tuđim neverstvom«, a prepoznate i u »totemu ljubavi... dok tinja strast u njima i (dok im) gorčina raste pred ispo-vešću Jasona: »To stalno lutanje je moja bolest, / trag kletve je u mojoj krvi i mom telu«. Posebnost sudbine Medeje — kćeri kolhidskog kralja (koja je s Jasonom pobegla u Grčku, a kasnije, ostavljena, pobila, u pomračenju uma, iz osvete, i njegovu i svoju decu) i posebnost crta lička Medeje iz grada i poezije Pavlovskog nisu označene i dovedene u vezu i distinkciju.

Medeja je, u svakom slučaju, kompleksna metafora poezije Pavlovskog, metafora ljubavi, osanjenja, lepote, strasti, spasa, iluzije, kao i prolaznosti, nezadovoljstva, fatalnosti, otuđenja, bola, zla, greha, iškušenja, smrti i ona je upravo i dala ovim stihovima tako pun psihološki i semantički reljef. Opšti simbol se iz stiha u stil raščlanjava u svoje elemente pa iznova sintetizuje, pošto se iskoriste sve njegove transmisione mogućnosti za osvedočavanje i osmišljavanje raja i pakla čovekovog »biti«.

Nije neobično ako egzistencijalno pitanje bola i sumnje, pitanje čoveka pred porazom, istroši najesencijalnije stvari poezije koja je predodređena da i tananom kontemplativnošću istražuje u dubljim zonama mentalnog i psihološkog. I skoro čitav tekst jedne kobi i moralnog kodeksa (teret koji može da nosi i podnosi odveć elastična, fleksibilna i asocijativna fraza ove poezije) tu je spušten za olakšanje kao spas.

Ako je zbirka Avgust, sa ambijentom i preludijumom pejzaža, slika jednog posebnog sveta stvari i emocija pesništva Pavlovskog, zbirka Medeja otkriva zakonik sveta etike, sa moćima i voljom da priznaje i da se opire, da se iskažuje melanolijom i revoltom, a uvek i stihom guste reči i široke radijacije. Kompleksom medeja ova prozodija je, zaista, odveć »angažovanja«, sa eoseističkim nivoom koji to, ipak, nije, jer ga pravi rafiniran doživljaj i iskaz, i kodovima koji, u strogom izboru, objašnjavaju pre svega subjektivni reagens.

Medejom, zlokobnom bludnicom ili sveticom ljubavi, ali i ličnošću u moći i pod kaznom, Medejom dozvanom iz mita da iskuša nešto u našem dubinskom haosu i sloju, ova poezija oseća proticanje vremena u smislu traganja za izgubljenim vremenom (Vreme će biti sasvim nađeno u zbirci Identiteti). No otsutno prisustvo Medeje ne promoviše erotsku ekstazu, već ljubav kao moralni čin. »Levo je prošlost, desno stoje reči o ljubavi« — je jedan od stihova-odrednicu. Reč, pak, spremna je da se tu svede na simbol praznina, pustinje, na koju je mudro da se ukaže nezadovoljstvom. Na ovim mestima poezije Medeja poetski nivo sasvim se spušta na kritički nivo, i markirano ispraznjenosti srca savremenog čoveka, ili ravnodušne njegove nesloge sa srcem, dopisuje najboljnje stranice psihologije ljubavi koju tekst Pavlovskog predlaže.

Transpozicija Kalhida/Tetovo, Janson/Jovanić, mitsko iskušto/savremeni senzibilitet vršena je u ovoj knjizi stihova sa zaista punim kreativnim osećanjem za distinkciju. Kao i u slike-kama Avgusta, granice između jedne i druge vizure se uklidaju i ustanovljavaju na uvek drugim mestima, sklanjaju i postavljaju neprimetno ili neočekivano, i teško je uvek znati da li u trenutku slušamo monolog Jantona ili pesnika, isповest Joana ili svoju, i omu: »A sonuvam za da postojam, za da možam da baram — u celini »Sonuvanje za Medeja«, gde je snovna dimenzija (kao i mitski oblik) uključena za prodbuljen metafizički govor.

Korišćeni tip versifikacije i kolokvijalnosti (sa razgovornom intonacijom i mešanjem konotativnog i denotativnog) u Avgustu — postaje funkcionalniji, podobniji u Medeji zbog same monološke strukture.

Istorijski medijum — »Identiteti«

»Avgust«, sa medijumom pejzaž, lakše je konstrukcije i najmanje referencijskog, »Medeja«, koja polazi iz prostora mita, prima obiljniju opservaciju, ali je sa sličnom karakteristikom vanvremenosti. »Identiteti«, već, potražili su identifikacije u istoči. Same te promene prostora i znakova izraz su piščeve stalne kreativne spremnosti za složenije građenje poetskog glasa, za dublju njegovu rezonansu. One potvrđuju i određenu evoluciju talenta.

Ne »odsek« metafizičkog, iracionalnog, apstraktnog vremena, već određeno vreme, zaustavljeno za dijalog i proveru mere i statusa čoveka u njemu, ono »Od-Da« vreme, ispunjava sadržinske prostore zbirke Jovana Pavlovskega Identiteti. Jedan podatak, kao za uvod, pružao bi, na primer, stih: »Ma gde stao — nova se prošlost stvara« (»Znak«), što upućuje na proticanje vremena i egzistencijalnost »minulog«; drugi istih upućivao bi na kontinuitete: »I vreme prošlo i vreme sadašnje jesu događaj isti« (»Strah«). Čovek je osuđen i na vraćanja, da se dohvati vremena sa znacima i porukama koji traju, u sinhroniji koja je etički relevantna.

Sa svega pet-šest stihova-vokacija, suženih pretežno na bizantijsko-turske koordinate, a, od boja do boja, dovedenih do najbliže (»savremene«) prošlosti, dattih u detalju za čitavu događajnost robovanja, stihovi Identiteti su isprovocirali i ispri-povedali (i gusištim svojim kontekstom) stanja, opredeljenja, otpore i bitke naroda za opstanak i trajanje kroz vreme — u uslovu nametnutog tuđeg izbora i statusa i u iskušenju sopstvenog izbora zabranjenog drveta. To je učinjeno kao u potrazi za nečim živim.

Imaginativnim i racionalnim osvetljavanjem motiva slobode — ova poezija doseže od sinhronijskog određenja svoje egzistencijalnosti do pojave prvog makedonskog Adama, naraštaja koji — kako će savremenik Pavlovskeg, pesnik i eseist Đuzel, formulisati — »dorastao do pitanja slobodnog izbora kao prevarodno moralnog pitanja i uslova za egzistenciju« i koji je potom i dalje sasvim raspolagao sveštu i pravom »da se tako odnosi pred svakim bogom i porobljivačem«, uz nepriznavanje »greha za svoj akt otpora« i uz gotovost »da odbije isto tako i pokajanje i kaznu«.

Prošlost koja probija kanalima noćnih poseta predaka — pobunjenih seljaka i knezova, u košmarnoj slici silovanih sestara i majki, leševa hajduka i ustnika tek skinutih sa kočeva i vesala, dece i roditelja »u granične kule sazidane«, sa prizorima bespomoćnosti jedinog sveta pred nasiljem askera, kolere, gladovanja — iscrtaла je na stranicama ove knjige reske povesti i potresne samovlaštvije, ali kondenzovanom emisijom znaka.

To destruktuirano vreme jednog naroda u paklu istrajavanja, opisuju je izmamilo gusto i impresivnu boju strave i utvartnosti, kušajući i punu nosivost simboličkih konstituenata — noćnih životinja, mikroba slepila, malezijske groznice, obolelih riba, rečnih bolesti, »divlje zverke koje se kote u vremenu«.

Izlomljena slika prikaza, sa naratorom koji se pojavljuje u raznim distancama epoha »kao usamljenik ili vojvskovođa«, dopušta da se prizna mnoštvo uglova posmatranja vremenskog toku i uverljivost umetničkog efekta. Jedna ista ličnost, u stalnoj transformaciji, vidi sebe kao Samuilovog vojnika koji posle svireposti poraza slep »luta od Prespe do smrti«, kao seljačkog vođu popa Dimitrija (ali kome su Turci »odsekli glavu dok trepneš«), kao jednog od onih 17 hajduka iz Tetova koji su zadržali bar 4 dana Sulejmana Veličanstvenog pri pohodu na Napoleona (»Tačno je, razneli su nas sabljama i pogazili kopitama...«). (»Preci«, »Istina«). U toj transformaciji pristiže potomak kneza Sama, narator ili pesnik, kao nepoznati svedok te prošlosti, »kao vrtoglavica, kao nova istina« — kao identitet, »u rađanju novih zapaljenih dijalektika« (»Menuvanje«). I pored prostora svedenog u tačku, hronica sedmoro braće i sestara, označava upravo njihovo gubljenje u vremenu (»Pismo«) — od onog koji je kao turski asker poginuo u Persiji 1376 do sestre Altane silovane odmah posle Maričke bitke, od nje do trećeg brata — učesnika u NOB-u i ASNOM-u.

Kataklizma događaja i drama ličnosti, u stvarni, jesu u osnovnom tematskom i emocionalnom obuhvatu zbirke Identiteti i proveravaju svoje trajanje do punog moralnog vida sinhronije.

Mene i »čuda« vremena u istorijskom i egzistencijalnom pejzažu pristižu da podseće čoveka i na pomeranja u temeljima njegovog senzibilitetu do granica punog nemira i neočekivane dileme. To vodi i prinudi traganja za smislim odnosa vrednosti:

I meni ne preostaje drugo nego da mislim
da se to ja menjam od uplašenih reči,
od naseljenih mesta koja lutaju geografijom,
od nekih krunih teorija, još uvek nepotvrđenih...

Ta prošla egzistencija, nad čijim se »vrednostima prašina zlata zgušnjava«, i kao medijum za iskušavanje jedne savremene dekadanske duha, ostaje otvoreni prostor, u kome pesnik još traga »za rudom, nekim crvenim i bezbojnim metalom«. Skora prošlost, okupacijska, rata, uključena direktnijim kanalima ličnog ranog doživljavanja (»Tetovo se u daleku pretvara dimenziju«) zgušne još više jednu dilemu, otvoru upornije novu prazninu u izmenjenom poretku vremena i stvari: »Kad god me istorija dodirne, kao da u bezdan padam«, ili: »I ja stranac sam što od jedne do druge bolesti luta«. Za događajnost u ovoj poeziji — poput onog što je rečeno za gradu romana J. Pavlovskeg *To Radijove u koje padam duboko* (1974), može se podvući — »vrednost dokumentarnog svedočenja je stilska« (Sl. Micković).

Subjektivni poetski plan ostvaren je, očigledno, intenzitetom pesničkog doživljavanja jednog vremenskog rascepa i znaka, transcediranjem podataka savremenog »jeste« ka zoni čovekove moralne drame i njenom apsurdu. On sadrži isto takvo latente kritičke zabeleške, uz isplet opštih refleksija.

Poezija Identiteti strukturu paradoksa zasniva na praćenju kategorije promena. Ono što ona hoće jeste da na tim medjama utvrđuje ili opovrgava identitete. Uvodna pesma zbirke koja nosi naslov *Menuvanje*, mogla bi preneti svoje ime na ceo I i II ciklus.

Drugim krugom pesama, ciklusom »Putovanja« zbirka Identiteti otvara drugo vreme, sentiment, ideju i tretman — uključujući antetičan blok u odnosu na ostale celine i podelači liniju piščeve interpretacije i u ironičnu stilsku zonu. Želja za putovanjem »neistorijalizovanog« savremenika radu se u nemiru pred »potrebom avanturje« čovekova iza povesti i njegovog vitalističkog podatka, pa iz more i umora od usamljenja, dinamizma, psihologije automatskog življjenja, kojima obavezuje civilizacija modernog vremena. To da se ode nekud — oseća se kao oslobođanje »od svih zemljinih teža«, a jeste putovanje kao bekstvo pomenutog fundamentalnog »Ja«. Tako savremenik prestaje biti funkcija Vremena.

Stvar je u tome što putnici Identeta ostaju usamljeni, umorni i preplašeni i u novim, privremenim prebivalištima (»Hotel«) i na samim putovanjima (»Taksi«, »Autoput«, »Aerodrom«), sa prinudom vraćanja početku, u potvrđivanje Kantove ili Paskalove teorije. Stvar je u tome što autor Identeta postaje — kako je jednom pisao Girard o Prustu — »junak oslobođen metafizičke želje«, odnosno: ova poezija počinje, ipak, da insistira sve jasnije na prizemljenju, jer i sama kaže »svako putovanje, faktički, je novo vraćanje stvarnim stanjima«, koja nas prate »kroz vreme, kroz događaje«, a u kojima se, ipak, raspoznaje i otkrivamo u odnosu na vreme po sebi.

Referencijalnost teksta ovog kruga stihova Pavlovskega, nametnuta samim izborom ideje kao posebne poetske teme, ostavlja, razume se, i izvesne posledice u stilskom adekvatu: tu je ispuštan puniji kontekst, a prevagnuo je jezik denotacije. I pisano je da je ciklus »Putovanja« obraden »sa manje simbolike i metaforike nego što bi ova univerzalna i odveć aktuelna tema tražila« (R. Ivanović). Istina, pesme ovog kruga, očekivalo je ono što Henri Džems naziva »umetnost putovanja«. Međutim, od istorijski prisutne statičnosti, od sopstvene praznine razgovorni, nestilizovani jezički sloj, sa standardnjom ideomastičkom i leksičkom, dopuštan je tu i slagan upravo s obzirom na motivsko-sižetsku bifunkciju ovog teksta, koji i hoće da prenosi svakodnevnost, i sa svim frivilnostima, u duhu realističke iluzije.

Treći, poslednji, ciklus »Same«, otud, ponovo će vratiti, metaforički i misleno »podići« jezik Identeta do njegovih stvarno dosegnutih visina, uz oslanjanje na intuiciju i fenomenološke i egzistencijalne psihologije i na sve valere reči, inverzije i slike. Profilima »Biljanak«, »Trpanja«, »Despina«, »Anče« i »Sirma« unutar ovog kruga, profilima tragičnih lepotica ili smelih četverođa izvučenih iz predanja i pesama, pravi se u Identitetima, očigledno, poseban tematski predeo žena — ljubav, i odveć inspirativno i originalno. Dodirujući srčanost i senzualnost, lepotu i vrlinu sa iskonskim i nagonskim, stihovi kruga »Same«, kao i ciklus »Identiteti«, opevaju snažne potrese u životu izmenjenog trajanjem, a skoro bez spuštanja mitologije na zemlju. Intime i sudbine tu nadahnuto otkrivene, jesu sa izrazitom estetskom funkcijom, u rasveti i čarima fenomena lepog, kome je poezija Jovana Pavlovskeg, uostalom, sva poverena.

* * *

Od Avgusta do Medeje i od Medeje do Identeta uverljivo se razgranjava i stvaralački utvrđuje ova poetska topografija sa izukrštanim empirijskim indikacijama. U potrazi za čovekom i istinom u vremenu, stihovi Pavlovskeg su ostali iskreni i uporni, dosledno odani svom primarnom glasu i modernom stvaralačkom iskustvu. Pesništvo koje je već zauzelo istaknuto mesto u literaturi kojoj pripada, ponudilo je pre svega autentičnost svog osećanja i jezika, punu lirsku meditaciju i boju. Postalo je, kako bi rekao jedan njegov stih: »sasvim nova i sasvim svoja celina«.